

Branka Manin

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 069.5:070-053.5](497.521.2)

Primljeno: 5. 2. 2021.

Prihvaćeno: 5. 3. 2021.

Stručni članak

ZBIRKA UČENIČKIH I ŠKOLSKIH LISTOVA HRVATSKOGA ŠKOLSKOG MUZEJA

Sažetak

Zbirka učeničkih i školskih listova Hrvatskoga školskog muzeja, jedinoga specijaliziranoga povijesnoga školskog muzeja u Hrvatskoj, nastajala je desetljećima. U početku je bila dijelom Pedagoške knjižnice Davorina Trstenjaka, no s vremenom se građa "nametnula" količinom i specifičnošću i izdvajamo ju u zasebnu zbirku. Popunjava se najvećim dijelom darom škola (koje su ujedno i nakladnici listova) ili pojedinaca, rjeđe otkupom. Tijekom 2018. godine dovršena je revizija Zbirke te je utvrđeno da sadržava 3776 jedinica građe. Obrađuje se računalno i dostupna je na zahtjev korisnicima.

Ključne riječi: *Hrvatski školski muzej (Zagreb)*

Zbirka učeničkih i školskih listova, školski listovi, školske novine, muzejske zbirke

1. Uvod

Ono što je započelo publiciranjem uglavnom literarnih radova učenika da bi se predstavilo njihovo stvaralaštvo, s vremenom se razvilo u, naizgled, gotovo profesionalne novinarsko-stvaralačke uratke ukoričene u formi časopisa – tzv. školskoga lista. Onoga trenutka kada je školski list nadrastao oblik zbirke literarnih radova, eventualno ukrašenih likovnim radovima učenika, započinje njegova evolucija u oblik u kojem je većina njih danas, neovisno o tome jesu li tiskani ili objavljeni *online*.

2. Što nam kazuje učenički list – iliti o Zbirci

Učenički i školski listovi izvrstan su medij za predstavljanje aktivnosti same škole (ili razreda) iz vizure učenika (pod vodstvom mentora). Njima se predstavljaju literarni, likovni i novinarski uradci učenika i prikazuju događanja unutar škole, ona koja škole organiziraju ili u kojima škola sudjeluje. Iz njih se izvrsno daju iščitati pogledi i stavovi učenika o pojedinim aktualnim temama ili *mikrotemama* (onome što se događa ili planira u njihovoj školi ili zajednici).

Tratinčice s naših livada ubrane dječjom rukom među starijim su listovima koji se čuvaju u Zbirci. Kastav, 1933.

Zbirka je dobar izvor za praćenje razvitka školskoga (ili primjerice razrednoga, jer imamo i takvih slučajeva) lista – od onih pisanih rukom u jednom primjerku¹, šapirografiranih, do vrlo moderno prelomljenih i oblikovanih listova otisnutih u boji. Nadalje, uz školske spomenice i monografije, iz školskoga se lista može iščitati povijest škole, ali i kontekst društvenoga trenutka ili vremena u kojem škola djeluje (primjerice ideološka obojenost i sl.).

Hrvatski školski muzej tradicionalno je domaćin izložbe školskih listova osnovnih i srednjih škola Grada Zagreba koja se odvija u sklopu smotre *LiDraNo*², a izloženi primjerci ostaju pohranjeni u Zbirci nakon izložbe (što je još jedan od načina prikupljanja građe). Na taj je način prikupljena znatna količina građe tijekom posljednja dva i više desetljeća. No posljednjih se godina primjećuje znatno smanjenje produkcije školskih listova (vidljivo je to upravo iz izložaba i građe koja ostaje na pohrani u Muzeju). Naime, nakladnici (škole) ne stižu “proizvesti” školske listove na vrijeme za prijavu na *LiDraNo*, što izravno utječe na smanjenje broja listova.

U stalnom postavu Hrvatskoga školskog muzeja izložen je *Đački napredak* iz 1907., najstariji list koji se čuva u Zbirci. Sadržava pjesme, priče, jedan igrokaz, uglazbljeni tekst iz čitanke za IV. razred i zagonetke – dakle, s godinama se “kostur” školskoga lista sadržajno nije znatno mijenjao.

Zbirka učeničkih i školskih listova dostupna je korisnicima/istraživačima, a obrađuje se računalno³ kao i ostale zbirke Muzeja.

1 Primjerice *Naša radost*, list učenika 3. i 4. godišta Osnovne škole u Belaju s početka tridesetih godina 20. stoljeća. List je ispisan tintom, rukom ilustriran u boji. Sadržava literarne radove učenika, uz likovne koji služe kao ilustracije.

2 *LiDraNo* je hrvatska smotra literarnoga, dramsko-scenskoga i novinarskoga stvaralaštva učenika osnovnih i srednjih škola koja se održava više od 25 godina, a organizira ju Agencija za odgoj i obrazovanje. Provodi se na školskoj, općinskoj odnosno gradskoj, županijskoj i državnoj razini uvažavajući načelo slobode i stvaralaštva učenika i družina, osobnoga stvaralačkog izražavanja i dobrovoljnosti sudjelovanja (www.azoo.hr).

3 Zbirka se obrađuje u modulu K++ budući da se radi o knjižnoj građi.

3. Količina, najstariji, rukom pisani

U Zbirci se danas čuva 3776 školskih listova. Tijekom posljednje dvije godine računalno su inventarizirani. Na zahtjev su dostupni na uvid istraživačima, a izlaganjem i široj javnosti, odnosno publici Muzeja. Najstariji listovi koje čuvamo nastali su u prvoj polovini 20. stoljeća. To su *Đački napredak : list za mladež* (1907.), *Đačko kolo* (1908.), *Rad Hrvatskog đačkog literarnog društva "Osvit" Gornjogradske gimnazije* (1910.) te *Naša radost* 3. i 4. razreda Osnovne škole u Belaju (1932. – 1933.), *Tratinčice s naših livada ubrane dječjom rukom* (1932. – 1934.) i *Naš 8.a* (razredni list izašao uz obljetnicu mature generacije 8.a IV. muške realne gimnazije iz Zagreba). Tri od četiri broja *Naše radosti* ispisana su rukom i rukom ilustrirana u boji, a naklada je bila jedan primjerak; od drugoga godišta list se umnaža "u toliko primjeraka koliko bude potrebno". List donosi literarne radove učenika, potpisane, te na kraju narodne zagonetke s odgonetkama. U uvodniku prvoga godišta *Tratinčica s kastavskih livada* (od drugoga broja *Tratinčica s naših livada ubranih dječjom rukom*) doznajemo da je izravan povod nastajanja lista/novina bilo dječje veselje po primitku i čitanju nedjeljnih dječjih priloga zagrebačkih novina. To nam pokazuje prepoznavanje dječje potrebe za samoiskazivanjem, ali i početak uvažavanja dječjih potreba. *Rad Hrvatskog đačkog literarnog društva "Osvit"* donosi pak sasvim drugačiji pristup. Objavljuje predavanja i članke iz područja fizike i kemije, o jeziku, literarne priloge, kritike, uglavnom utemeljene u literaturi, što nam pokazuje "ozbiljnost" pristupa.

4. Produkcija, tradicija, prigodni brojevi, obilježavanje obljetnica škola i školstva

Pri obradi Zbirke uočava se da je teško održati kontinuitet školskoga lista. Neki se pojavljuju samo jednom u jednom broju, drugi izlaze povremeno, što je vjerojatno uvjetovano financijskim mogućnostima produciranja lista (tisak, šapirografiranje za one starije ili pak kopiranje odnosno umnažanje) budući da škole nemaju posebnih sredstava za takve aktivnosti, ali zasigurno i angažmanom učitelja koji učenike potiču na stvaranje lista. Realno gledano, novinarske i literarne grupe i od jednih i od drugih iziskuju

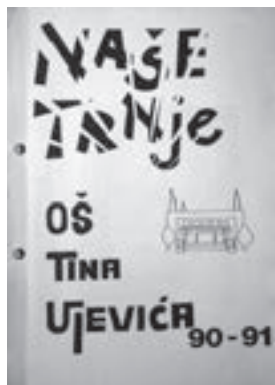
Prvi koraci. Vinkovci, 1958.

Mi o sebi. Rijeka, 1973.

Žarište. Sinj, 1973.

Naše Trnje. Zagreb, 1991.

Pušlek. Bedekovčina, 1994.

ekstrakurikularni angažman i odraz su sklonosti učenika autora, urednika i učitelja koji im u tome pomažu. Mnogi listovi imaju pak tradiciju izlaženja neovisno o tome jesu li mijenjali nazive. *Jordanovački vjesnik*, od 1962. godine *Naš Jordanovac*, možemo pratiti u Zbirci od 1957. pa sve do 2007.; ne čuvamo sve izašle brojeve, no ukupno ih je 64. Ovaj je list zanimljiv kao i sama škola, koja je bila jedna od tzv. eksperimentalnih škola⁴ (postala je to 1960.), a ima primjerice i školsku zadrugu.

Listovi vrlo često doživljavaju prigodna izdanja, posebice uz obljetnice same škole ili školstva nekoga kraja, ili uz neke posebne datume. Time se pokazuje uključenost učenika ne samo u život škole, koji se u školskom listu slika očima učenika, nego i u neposrednu okolinu.

Godine 1995. održana je izložba pod nazivom “Listopadski listodrom : listovi djece i mladeži”.⁵

Postojanje Zbirke omogućava nam uvid u evoluciju školskoga lista od rukom pisanog u jednom primjerku, koji donosi literarne, poslije i likovne, priloge učenika do, što je vrlo slično i s udžbenicima danas, onoga što podsjeća na suvremene modne časopise, tjednike i slična izdanja. Školski listovi koji danas izlaze u tiskanoj formi (a ne *online*, tj. u digitalnom izdanju) “šareni” su, prepuni fotografija, nešto manje ilustracija i doista na prvi pogled podsjećaju na “štivo” poput *Glorije*, *Storyja* ili pak kakva časopisa za djecu ili mlade. Na prvi pogled doimaju se samo iznimno privlačnima. Dobro je što sadržajno nisu nimalo “laki”, donose intervjue, priloge, putopise i u sve manjem dijelu

literarne priloge. Listovi, odnosno učenici prate sve aktualnosti, primarno na lokalnoj, odnosno mikrorazini, ali i globalno (ekologija, prava, internetsko zlostavljanje i sl.). “Šarenilo” je rezultat potrebe da ipak i zabave i da listovi prije svega budu privlačni potencijalnom konzumentu/čitatelju.

4 Eksperimentalne osnovne škole rade od šezdesetih godina 20. stoljeća. Takva je od 1. siječnja 1960. bila i Osnovna škola Jordanovac, u kojoj je organizacija rada u nekim segmentima bila bliska načelima radne škole. Osnovna škola Jordanovac bila je “svojevrsni pedagoški laboratorij i znanstveno-istraživački projekt u praksi” (vidi Batinić i Radeka, 2017).

5 Na poticaj Vitomire Lončar Bucke, koja u to vrijeme vodi emisiju *Malavizija*, a kojoj su se djeca počela spontano obraćati iskazujući želju za predstavljanjem svojih aktivnosti i angažmana oko školskih listova, nastala je izložba *Listopadski listodrom* u suradnji s Hrvatskim školskim muzejom. Autori Štefka Batinić i Berislav Majhut predstavili su izložbom 138 školskih listova iz čitave Hrvatske. U katalogu izložbe predstavili su ih i analizirali u sljedećim temama i odrednicama: nakladnici, motiv, autori, ciljana publika, strip, zavičajni govor, književni pokušaji, naslovnica, grafičko oblikovanje, ilustracija, izvanškolski listovi, ekološki prilog, novinarski prilog. Naslovnicu je ilustrirao Joško Marušić.

5. Tko uređuje?

Najčešće ih uređuju sami učenici, a odgovorni urednici su ili neki od učitelja ili ravnatelj škole. Nameće se dakako pitanje koliko učenici imaju odriježene ruke da doista objave sve što bi željeli. Teško se na osnovi samih listova može dobiti odgovor na to pitanje, a vjerojatno dijelom doista objavljuju sve teme koje su njima od interesa.

6. Zaključak

Prateći *LiDraNo* Grada Zagreba i sudjelujući u radu povjerenstva za *LiDraNo*, a u Hrvatskom školskom muzeju ostaju listovi koji su na godišnjem *LiDraNu* izloženi, mora se nažalost konstatirati da iz godine u godinu broj školskih listova opada, podjednako osnovnih i srednjih škola. Dijelom su uzrok tome elektronička izdanja i dostupnost *online*, pa nema potrebe za tiskom, a s druge strane škole uza sve ostale obveze ne stižu “proizvesti” list do rokova propisanih za *LiDraNo*.

Zbirka je reprezentativan uzorak za proučavanje i sadržajnih promjena školskih listova i razvitak tehnologije njihove izrade (od rukom pisanih nekada do *online* izdanja danas), vidljiva je razina “angažmana” učenika u nastajanju školskoga lista, moguće je pratiti bilježenje povijesti škole i kraja (ponekad dokumentarno, a ponekad preko radova učenika koji subjektivno interpretiraju).

Pregledavajući sadržaj listova, a slično je i s udžbenicima, nailazimo i na ogledanje ideoloških obilježja ili pak nacionalnih (ovisno o vremenu u kojem su listovi nastajali) bilo u temama koje se obrađuju ili pristupu pojedinim temama.⁶

Dakako, osim školskih listova u Zbirci se čuvaju i razredni časopisi, časopisi vrtića i glasila/bilteni nekadašnjih omladinskih radnih akcija. Svaki od tih listova, neovisno o tome čuvamo li ga fragmentarno ili cjelovitije, svjedok je vremena u kojem je nastao, društvenoga trenutka, organizacije škole, odnosa s lokalnom zajednicom. Svaki list svjedoči o interesima učenika koji ga stvaraju i temama koje u nekom trenutku postaju važne (primjerice ekologija, održivi razvoj i sl.), ali i o trudu učenika i njihovih učitelja i ravnatelja da u školskom listu dokumentiraju prošlost i sadašnjost svoje škole, radove

Žuti vrabac. Murter, 1995.

Slap. Požega, 1995.

⁶ Primjerice, između 1945. i 1990. listovi su ispunjeni životom i važnošću pionira, tzv. Narodnooslobodilačke borbe, zatim Titom, izgradnjom zemlje. U onima koji izlaze od početka devedesetih godina 20. stoljeća vidi se utjecaj hrvatskih nacionalnih obilježja, prikaz stradanja u Domovinskom ratu, stradanja djece. Postupno se više okreće temama koje se tiču života i problema djece i mladih i načina na koje ih rješavati. Vodi se računa o lokalnoj zajednici, koja je manje ili više uključena u život škole.

učenika, napredak i razvitak škole, učitelja i učenika. U istraživanju povijesti škole i nekoga kraja školski list zasigurno može pomoći u boljem sagledavanju same škole, aktivnosti učenika i učitelja i uključenosti škole u život zajednice. Hrvatski školski muzej i Zbirka, čuvajući nešto manje od 4000 komada listova od početka 20. stoljeća do danas, tako su relevantno mjesto koje pri istraživanju povijesti škole svakako valja uzeti u obzir.

IZVORI I LITERATURA

1. Batinić, Š. i Majhut, B. (1995). *Listopadski listodrom : listovi djece i mladeži*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
2. Batinić, Š. i Radeka, I. (2017). Od reformne do alternativne pedagogije: pokušaji drugačije škole u Hrvatskoj u 20. stoljeću. *Acta Iadertina*, 14 (1), str. 41-60.
3. Hrvatski školski muzej. Zapisnik revizije i priručni revizijski popisi Zbirke učeničkih i školskih listova.
4. Hrvatski školski muzej. Zbirka učeničkih i školskih listova – modul K++ i dokumentacija Zbirke.
5. *Hrvatski školski muzej 1901. – 2001. : stalni postav*. (2001). Zagreb: Hrvatski školski muzej.
6. Mrežne stranice Agencije za odgoj i obrazovanje. Dostupno na: www.azoo.hr.
7. Mrežne stranice Hrvatskoga školskog muzeja. Dostupno na: www.hsmuzej.hr.

Branka Manin, Zagreb

CROATIAN SCHOOL MUSEUM'S COLLECTION OF STUDENT AND SCHOOL JOURNALS

Summary

The Collection of Student and School Journals of the Croatian School Museum, being the only specialized historical school museum in Croatia, has been generated for decades. Initially, it was part of the Davor Trstenjak Educational Library, however, as the amounts and specifics evolved, it was eventually established as a separate collection. Additions to the collection were mostly donated by schools (being the publishers of such journals) or individuals, while rare ones were repurchased. A review of the collection was completed in 2018, showing that it comprises 3776 units. It is processed by software and is available to customers at request.

Key words: Croatian School Museum (Zagreb)
Collection of Student and School Journals, school journals,
school newspapers, museum collections